

สหวิทยาการด้านคุณภาพชีวิตชุมชน
INTERDISCIPLINARITY OF QUALITY OF COMMUNITY LIFE

พฤทธิ ศรีบรรณพิทักษ์
Pruet Siribanpitak

วิชุดา กิจจรธรรม
Wichuda Kijtorntam

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Faculty of Education, Chulalongkorn University

บทคัดย่อ

แผนงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางสหวิทยาการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนจากโครงการวิจัยจำนวน 5 โครงการ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยบูรณาการสหวิทยาการทั้งในแนวนอนและแนวตั้งเชื่อมโยงกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่าคุณภาพชีวิตชุมชนที่เป็นจริงกับที่ควรจะเป็นแตกต่างกันทั้ง 5 ด้าน ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชนมี 13 ปัจจัยซึ่งส่งแรงขับเคลื่อน 4 รูปแบบ คือ 1) เชิงบวกแบบรุก 2) เชิงลบแบบรุนแรง 3) เชิงลบแบบรับ และ 4) เชิงลบแบบเฉื่อย ข้อเสนอแนวทางสหวิทยาการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน 3 แนวทาง คือ 1) การเพิ่มแรงขับเคลื่อนของปัจจัยเชิงเหตุแบบรุกที่มีความสัมพันธ์เชิงบวก 2) การลดแรงขับเคลื่อนของปัจจัยเชิงเหตุแบบรุนแรงที่มีความสัมพันธ์เชิงลบ และ 3) การติดตามและประเมินผลแบบสหวิทยาการอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ : คุณภาพชีวิตชุมชน, เศรษฐกิจพอเพียง, การพัฒนาที่ยั่งยืน, สหวิทยาการ, การบูรณาการ

ABSTRACT

The objective of this research program was to propose the interdisciplinary guidelines for developing the quality of community life from 5 research projects. The research methodology was the horizontal and vertical interdisciplinary integration associated with the Principles of Sufficiency Economy Philosophy and Sustainable Development. The research results revealed that there were differences between the actual and the expected quality of community life in all 5 dimensions and also 13 factors affecting the quality of community life which had 4 driving force patterns: (1) active and positive; (2) critical and negative; (3) passive and negative; and (4) inert and

negative. The proposed 3 interdisciplinary guidelines for the development of quality of community life were (1) increasing the driving forces of the active cause factors with positive relationship; (2) decreasing the driving forces of the critical cause factors with negative relationship, and (3) systemic interdisciplinary monitoring and evaluation.

Key words: quality of community life, sufficiency economy, sustainable development, interdisciplinary, integration

ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมาเกิดจากการนำทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และความได้เปรียบด้านแรงงานราคาถูกมาใช้สนับสนุนการพัฒนาและขยายฐานการผลิตเพื่อส่งออกและอุตสาหกรรมที่ใช้ทุนและเทคโนโลยีที่สูงขึ้น ระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัวในอัตราสูงแต่ต้องพึ่งพาทุน เทคโนโลยี และตลาดต่างประเทศ เป็นการเติบโตที่ไม่ยั่งยืนขาดสมดุล และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตคนไทยโดยรวม จากการศึกษาคุณภาพชีวิตคนไทย (การสาธารณสุขไทย, 2544-2547) โดยสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program: UNDP) ซึ่งวัดด้วยดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index: HDI) พบว่า ภายหลังจากวิกฤติเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตของคนไทยลดต่ำจากอันดับที่ 59 ในปี 2538 เป็นอันดับที่ 66-67 ในปี 2541-2545 และยังพบว่าค่าดัชนีความยากจนสูงมากขึ้น (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2546) แนวทางการพัฒนาประเทศไทยจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนสู่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้วิธีการพัฒนาคน “แบบองค์รวม” มีการเชื่อมโยงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติจึงสนับสนุนให้มีแผนงานวิจัยสหวิทยาการด้านคุณภาพชีวิตชุมชน

วัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัย

เพื่อเสนอแนวทางสหวิทยาการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนที่สนองต่อการพัฒนาประเทศ

ขอบเขตการวิจัย

แผนงานวิจัยนี้เป็นแผนงานวิจัยที่ใช้แนวทางสหวิทยาการ 5 สาขา คือ สาขาสังคมศาสตร์ สาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาเศรษฐศาสตร์ สาขากฎหมาย และสาขาการศึกษา ในการศึกษาคุณภาพชีวิตชุมชนและการนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน

แผนงานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัย 5 สาขา ที่ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ในปีงบประมาณ 2549 ดังนี้

โครงการวิจัย	วัตถุประสงค์สำคัญ
1) โครงการการพัฒนาชุมชนลุ่มน้ำภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาลุ่มแม่น้ำโขง	1) ศึกษาและประเมินระดับปัจจัยที่เหมาะสมในการพึ่งพาตนเองในทางเศรษฐกิจของชุมชนโดยใช้ฐานทรัพยากรและปัจจัยภายในที่มีอยู่
2) โครงการดัชนีชี้วัดความสุขในครัวเรือนและชุมชนของประเทศไทย	2) พัฒนาเครื่องมือวัดความสุขในครัวเรือนและชุมชนสำหรับประเทศไทย
3) โครงการธุรกิจการเงินที่ปล่อยสินเชื่อแก่ประชาชนแต่ไม่ได้รับเงินฝาก	3) ศึกษาและนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการกำกับดูแลธุรกิจการเงินที่ปล่อยสินเชื่อแก่ประชาชนโดยมิได้รับเงินฝาก
4) โครงการกฎหมายสิทธิบัตรกับการพัฒนาการวิจัยและพัฒนาของประเทศไทย	4) เสนอนโยบายอันจะก่อให้เกิดการพัฒนาด้านการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่องในการพัฒนาประเทศไทย
5) โครงการกลยุทธ์การยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยเครือข่ายการวิจัย	5) เสนอนโยบายและกลยุทธ์การยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยเครือข่ายการวิจัย

ทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการวิจัย

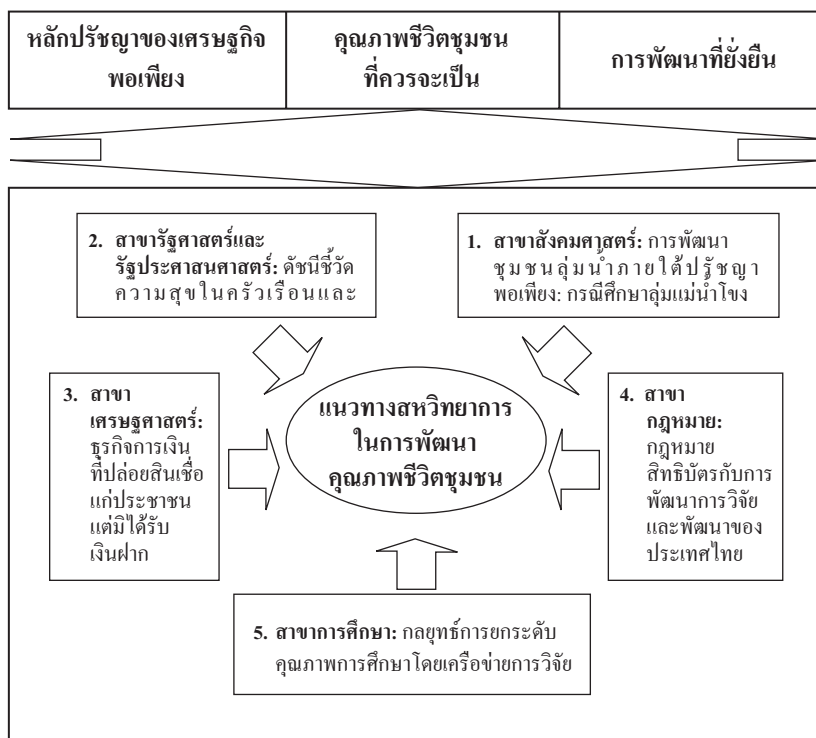
การพัฒนาประเทศเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจ สังคม และโครงสร้างทางสังคมระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม (Jacob, 1971 อ้างถึงใน เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2545) การพัฒนาจะต้องเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของประชาชนและสิ่งแวดล้อม เป็นการยกระดับความเป็นอยู่ (development as well-being) ที่ไม่จำกัดเฉพาะการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่จะต้องรวมถึง

การกระจายและความยั่งยืนในการพัฒนาด้วย เรียกว่า การเติบโตอย่างมีคุณภาพ ซึ่งจะทำให้ได้โดยการให้ความสำคัญกับการลงทุนใน 3 ด้านอย่างสมดุล ได้แก่ ทุนทางกายภาพ (physical capital) ทุนมนุษย์ (human capital) และทุนธรรมชาติ (natural capital) (World Bank, 2000) แต่การพัฒนาทางเศรษฐกิจกระแสหลักที่ผ่านมาก่อนทำให้เกิดวิกฤติของระบบเศรษฐกิจสังคมแบบทุนนิยมที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงระบบอื่น ๆ ทั้งระบบสังคม และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในทั่วทุกภูมิภาคของโลก

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและเงื่อนไขที่มีผลต่อการพัฒนาในอนาคตจากกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีความสลับซับซ้อนและเชื่อมโยงกัน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในประเทศ ได้แก่ กระแสการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเข้มแข็ง สิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในระยะต่อไป และเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยต้องเร่งปรับตัวทั้งทางด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างสังคม เพื่อรองรับให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แนวทางการพัฒนาประเทศไทยจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนสู่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียง

ด้วยแนวคิด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และใช้วิธีการพัฒนาคน “แบบองค์รวม” คือเชื่อมโยงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

กรอบแนวคิดของแผนงานวิจัยนี้จึงใช้องค์ความรู้แบบสหวิทยาการ 5 สาขา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนที่ควรจะเป็นตามเป้าหมายที่กำหนดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 รวมทั้งแนวคิดสี่เสาแห่งความสุข และดัชนีบ่งชี้ความสุขของคน ชุมชน และสังคม ได้แก่ ดัชนีความสุขหรือความผาสุกของโลก (HPI) ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI) ดัชนีคุณภาพชีวิตทางกายภาพ (PQLI) และดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย (GHI) เชื่อมโยงกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีที่ใช้ในการวิจัยมี 3 ระดับ ระดับแรก คือการบูรณาการในแนวราบ ระดับที่สอง คือ การบูรณาการในแนวดิ่ง และระดับที่สาม คือการสร้างโมเดลคุณภาพชีวิตชุมชนที่เป็นจริง ดังนี้

1. การบูรณาการในแนวราบ ได้แก่ (1) การสังเคราะห์คุณภาพชีวิตชุมชนที่เป็นจริงด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาจากผลการวิจัย 5 โครงการ (2) การวิเคราะห์ความสอดคล้องของปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชน และ (3) การวิเคราะห์ทิศทางและขนาดแรงขับเคลื่อนของปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชนด้วยแมทริกซ์ปฏิสัมพันธ์เชิงเหตุและผล

2. การบูรณาการในแนวดิ่ง ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ความแตกต่าง (gap) ระหว่างคุณภาพชีวิตชุมชนที่เป็นจริงกับคุณภาพชีวิตชุมชนที่ควรจะเป็น และ (2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชน เชื่อมโยงไปยังหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. การสร้างโมเดลคุณภาพชีวิตชุมชน ได้แก่ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชนกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อแสวงหาแนวทางสหวิทยาการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน

ผลการวิจัย

1. ความแตกต่างระหว่างคุณภาพชีวิตชุมชนที่เป็นจริงกับคุณภาพชีวิตชุมชนที่ควรจะเป็น การวิเคราะห์ผลการวิจัย 5 โครงการ พบว่า คุณภาพชีวิตชุมชนตามที่เป็นจริงมีความแตกต่าง (gap) กับคุณภาพชีวิตชุมชนที่ควรจะเป็นทั้ง 5 ด้าน คือ (1) ด้านคน/ประชากร (2) ด้านสังคม ศาสนา และ วัฒนธรรม (3) ด้านเศรษฐกิจ (4) ด้านสิ่งแวดล้อม และ (5) ด้านธรรมาภิบาล/การเมือง การปกครอง ปัจจัยที่ส่งผลให้มีความแตกต่างมีจำนวน 21 ปัจจัย ปัจจัยที่ส่งผลให้มีความแตกต่างมากที่สุดคือ ด้านเศรษฐกิจ มี 8 ปัจจัย รองลงมาคือด้านประชากร มีจำนวน 4 ปัจจัย

2. ความสอดคล้องของปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชนในโครงการวิจัยทั้ง 5 โครงการ มีความสอดคล้องกันในระดับสูง จำนวน 9 ปัจจัย และระดับปานกลาง จำนวน 6 ปัจจัย เมื่อจัดกลุ่มปัจจัยที่คล้ายคลึงกันเข้าไว้ด้วยกันจะมี 13 ปัจจัย แบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ (1) ด้านเศรษฐกิจ (2) ด้านประชากร (3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (4) ด้านสังคม และ (5) ด้านเทคโนโลยี

3. ทิศทางและแรงขับเคลื่อนของปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชน

3.1 ทิศทางของปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชนเชิงบวกมีเพียง 1 ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ การมีส่วนร่วม/เครือข่ายชุมชน

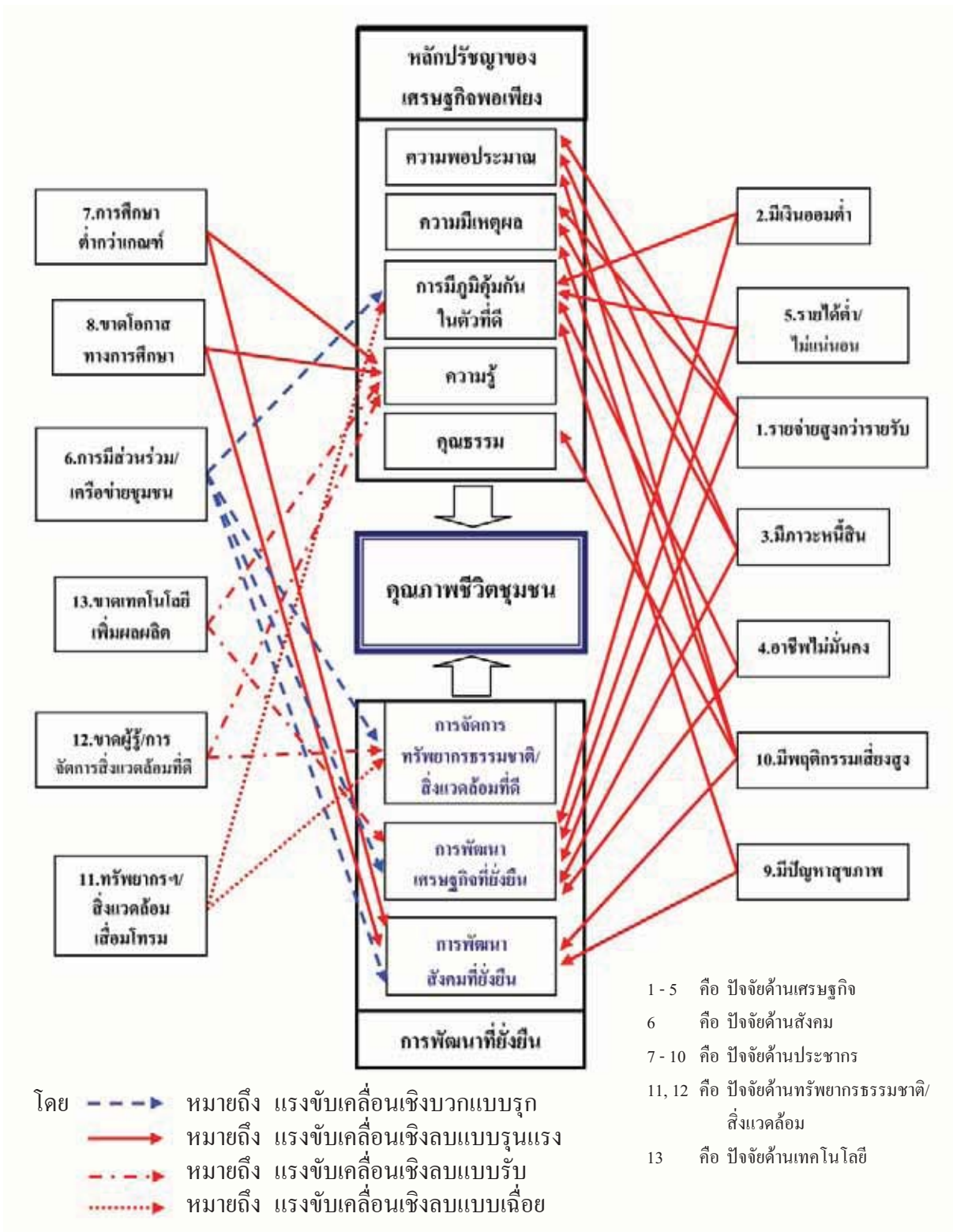
3.2 แรงขับเคลื่อนของปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชน

1) แรงขับเคลื่อนแบบเฉื่อย (inert) เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลต่ำคือ มี 1 ปัจจัย คือปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

2) แรงขับเคลื่อนแบบรับ (passive) เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงเหตุต่ำแต่มีความสัมพันธ์เชิงผลสูง มี 2 ปัจจัย คือ (1) ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ขาดผู้รู้/ผู้ชำนาญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ (2) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ได้แก่ ขาดเทคโนโลยีเพิ่มผลผลิต

3) แรงขับเคลื่อนแบบรุก (active) เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงเหตุสูงแต่มีความสัมพันธ์เชิงผลต่ำ มี 1 ปัจจัย คือปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ การมีส่วนร่วม/เครือข่ายชุมชน

4) แรงขับเคลื่อนแบบรุนแรง (critical) เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทั้งเชิงเหตุและเชิงผลสูง มี 2 ด้าน คือ (1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ มีจำนวน 5 ปัจจัย ได้แก่ รายจ่ายสูงกว่ารายรับ มีเงินออมต่ำ มีภาวะหนี้สิน อาชีพไม่มั่นคง รายได้ต่ำ/ไม่แน่นอน และ (2) ปัจจัยด้านประชากร มีจำนวน 4 ปัจจัย ได้แก่ การศึกษาต่ำกว่าเกณฑ์ ขาดโอกาสทางการศึกษา มีปัญหาสุขภาพ และมีพฤติกรรมเสี่ยงสูง

ภาพที่ 3. โมเดลคุณภาพชีวิตชุมชน

5. แนวทางสหวิทยาการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน จากโมเดลในแผนภาพที่ 3 แสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชนไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แต่ยังมีแรงขับเคลื่อนซึ่งกันและกัน ดังนั้น การขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมพลังของทุกภาคส่วน ทุกสาขา โดยภาครัฐต้องเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนด้วยการกำหนดให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเป็นระเบียบวาระแห่งชาติ ต้องเร่งรัดดำเนินการภายในเวลา 3-5 ปี และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง 20-25 ปี ด้วยแนวทางสหวิทยาการ 3 แนวทาง คือ

5.1 การเพิ่มแรงขับเคลื่อนของปัจจัยเชิงเหตุแบบรุกที่มีความสัมพันธ์เชิงบวก คือ (1) การพัฒนาให้ชุมชนถึงพร้อมด้วยความรู้ 5 ประการ ได้แก่ (ก) ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาในระบบ (ข) ความรู้ที่เกิดจากการศึกษานอกระบบ (ค) ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาตามอัธยาศัย (ง) ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สั่งสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และ (จ) ความรู้ที่เป็นองค์ความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมที่จำเป็นต่อการปรับตัวตามกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (2) การพัฒนาการให้ชุมชนถึงพร้อมด้วยคุณธรรม และ (3) การพัฒนาศักยภาพของชุมชน

5.2 การลดแรงขับเคลื่อนของปัจจัยเชิงเหตุแบบรุนแรงที่มีความสัมพันธ์เชิงลบ คือ (1) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจครัวเรือน (2) การเร่งรัดการจัดการศึกษาแก่สมาชิกครัวเรือนอย่างทั่วถึง (3) การส่งเสริมสุขภาพสมาชิกครัวเรือน (4) การส่งเสริมการเข้าถึงการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตสำหรับชุมชน และ (5) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

5.3 การติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบแบบสหวิทยาการ คือการติดตามประเมินผลที่มีตัวบ่งชี้แบบสหวิทยาการที่ชัดเจนทุกระยะ 5 ปี โดยใช้โมเดลคุณภาพชีวิตชุมชนที่เป็นจริงเป็นฐาน เพื่อนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ นำพาประเทศสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชนในมุมมองสหวิทยาการ

โดยที่ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นปัจจัยที่มีแรงขับเคลื่อนเชิงลบแบบรุนแรงมากถึง 4 ปัจจัย และ 5 ปัจจัย ตามลำดับ แม้จะเป็นปัจจัยด้านประชากร คือมีการศึกษาค่าต่ำกว่าเกณฑ์ขาดโอกาสทางการศึกษา มีปัญหาสุขภาพ และมีพฤติกรรมเสี่ยงสูง แต่ก็เป็นปัจจัยสหสาขา โดยเฉพาะในด้านการศึกษาของสมาชิกชุมชนนั้น การศึกษาค้นคว้าพบว่ามีสมาชิกชุมชนถึงร้อยละ 67.69 ที่จบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งมีจำนวนมากกว่าที่พบในรายงานการศึกษาของ บัณฑิตพรหมพักพิง ในปี 2546 ที่มีอยู่ร้อยละ 62.33 แสดงให้เห็นถึงปัญหาผู้ที่มีการศึกษาค่าต่ำกว่าเกณฑ์

ยังมีอยู่ และมีจำนวนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าสมาชิกชุมชนมีการศึกษาเฉลี่ยเพียง 7.25 ปี ซึ่งต่ำกว่าที่ควรจะเป็นตามที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อพิจารณาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแล้วจะพบว่า ปัจจัยนี้ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนขาดความรู้ที่จำเป็นที่ใช้ในการดำเนินชีวิต เกิดผลกระทบเชื่อมโยงไปยังปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมีระดับแรงขับเคลื่อนแบบรุนแรง ทำให้มีความไวต่อการตอบสนอง นั่นคือการเป็นแรงงานที่ด้อยคุณภาพส่งผลให้มีรายได้ต่ำ อาชีพไม่มั่นคง ในที่สุดส่งผลให้เกิดการมีพฤติกรรมเสี่ยง และปัญหาสุขภาพเกิดความเจ็บป่วย อีกทั้งยังขาดโอกาสในการรับการดูแลด้านสุขภาพจากบุคลากรทางการแพทย์ ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เป็นวัฏจักร สอดคล้องกับตัวแบบวัฏจักรแห่งความชั่วร้ายของชีวิตมนุษย์และสังคม (Vicious Cycle) ได้แก่ (1) ความยากจน (poverty) (2) ความไม่รู้ (ignorance) และ (3) ความเจ็บไข้ได้ป่วย (disease) สามารถกล่าวได้ว่า “วัฏจักรแห่งความชั่วร้ายยังแฝงเร้นอยู่ในชุมชนไทยปัจจุบัน”

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนในมุมมองสหวิทยาการ

การวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้ข้อค้นพบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตชุมชนที่มีถึง 5 ด้าน ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและส่งแรงขับเคลื่อนต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนจึงต้องเป็นแนวทางที่ใช้การบูรณาการสหวิทยาการ เพราะการแก้ปัญหาที่ปัจจัยหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อปัจจัยอื่น ๆ เช่น ผลการวิจัยที่พบว่าปัจจัยที่ส่งแรงขับเคลื่อนเชิงบวกมีเพียงปัจจัยเดียวเป็นปัจจัยด้านสังคมที่เกิดจากการรวมกลุ่มของสมาชิกชุมชน/เครือข่ายชุมชน เพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม จัดได้ว่าเป็นทุนทางสังคมที่มีความเข้มแข็ง แต่เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นได้ยาก ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ David Putnam (อภิชาติ พันธเสน, 2548) ที่ว่าทุนทางสังคมเป็นเรื่องของการสานทอเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ เรื่องระดับท้องถิ่น ภาครัฐทางสังคม องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือของคนในชุมชน มีลักษณะเฉพาะของตนเองแต่ละพื้นที่สั่งสมมาเป็นระยะเวลานาน มีกระบวนการพัฒนา แลกเปลี่ยน และถ่ายโอน และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยเกี่ยวกับชุมชนที่ชี้ให้เห็นถึงการรวมกลุ่มของสมาชิกชุมชน จนกระทั่งส่งผลต่อปัจจัยที่สำคัญ ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีในชุมชน คือสามารถรักษาและฟื้นฟูแหล่งทรัพยากรของตน และยังก่อให้เกิดการประสานผลประโยชน์กับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นและภูมิภาคตามมา ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนจึงควรใช้แนวทางสหวิทยาการที่หลากหลายตามบริบทของแต่ละชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้ผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของปัจจัยและแนวทางแบบสหวิทยาการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน ดังนั้น ภาครัฐ เอกชน และทุกภาคส่วนควรมีการใช้โมเดลคุณภาพชีวิตชุมชนเป็นฐานในการกำหนดเป้าหมายและแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชน ทั้งระดับประเทศ ระดับชุมชน และระดับหน่วยงาน โดยมีการติดตามประเมินผลทุกกระยะ 5 ปี เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนที่ควรจะเป็นอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการบูรณาการองค์ความรู้สหวิทยาการ 5 สาขา จากโครงการวิจัย 5 โครงการ ซึ่งแต่ละโครงการมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย และพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้น ในอนาคตควรมีการวิจัยที่ขยายขอบเขตการวิจัย 3 ด้าน คือ (1) การขยายขอบเขตของสหวิทยาการ ไปยังสาขาอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน เช่น สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ และ (2) การขยายขอบเขตพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยไปยังชุมชนอื่น ๆ ให้ครอบคลุมทั่วประเทศ (3) การขยายขอบเขตระเบียบวิธีวิทยาการวิจัย โดยอาจใช้วิธีวิทยาการวิจัย การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวิจัยเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนเป็นไปตามความต้องการของชุมชน โดยชุมชน และสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

1. เกื้อ วงศ์บุญสิน. 2545. ประชากรกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
2. การสาธารณสุขไทย. 2544-2547. คุณภาพชีวิตของคนไทย. ค้นคืนเมื่อ 10 พฤษภาคม 2550 จาก http://www.moph.go.th/ops/health_48/2544_2547.htm
3. โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. 2546. รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย 2546. กรุงเทพฯ ฯ: โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP).
4. บัวพันธ์ พรหมพักพิง. 2544. รายงานการวิจัยโครงการการก่อเกิด การผลิตซ้ำ และการขยายตัวทุนทางสังคมในชนบทอีสาน. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
5. อภิชัย พันธเสน, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, อมรา พงศาพิชญ์, และคณะ . 2548. ทุนทางสังคม: มรดกเก่าจะนำเราไปรอดจริงหรือ?. ขอนแก่น:คลังน่านาวิทยา.
6. World Bank. 2000. The Quality of Growth. London: Oxford University Press.

